

Väljaandja:
Akti liik:
Teksti liik:
Jõustumise kp:
Avaldamismärge:

Riigikohtu üldkogu
otsus
algtekst
02.05.2017
RT I, 03.05.2017, 22

Ain Tammvere määruskaebus ja Eesti Vabariigi (Justiitsministeeriumi kaudu) määruskaebus Tartu Ringkonnakohtu 28. juuni 2016. a määruse peale Interfurgo OÜ (pankrotis) pankrotimenetluses ärikeelu kohaldamiseks

Vastu võetud 02.05.2017

RIIGIKOHUS ÜLDKOGU

KOHTUOTSUS
Eesti Vabariigi nimel

Kohtuasja number

3-2-1-134-16

Otsuse kuupäev

2. mai 2017

Kohtukoosseis

Eesistuja Priit Pikamäe, liikmed Peeter Jerofejev, HennJõks, Eerik Kergandberg, Hannes Kiris, Lea Kivi, Indrek Koolmeister, AntsKull, Villu Kõve, Saale Laos, Viive Ligi, Jaak Luik, Jüri Põld, PeeterRoosma, Malle Seppik ja Tambet Tampuu

Kohtuasi

Ain Tammvere määruskaebus ja Eesti Vabariigi(Justiitsministeeriumi kaudu) määruskaebus Tartu Ringkonnakohtu 28. juuni2016. a määruse peale Interfurgo OÜ (pankrotis) pankrotimenetlusesärikeelu kohaldamiseks

Vaidlustatud kohtulahend

Tartu Ringkonnakohtu 28. juuni 2016. a määrustsiviilasjas nr 2-14-16404

Menetlusosalised ja nende esindajad Riigikohtus

Puudutatud isik Ain Tammvere, esindaja vandeadvokaat Anto Kasak
Eesti Vabariik (Justiitsministeeriumi kaudu), esindajaAlar Must

Kaebuse esitaja ja kaebuse liik

Ain Tammvere määruskaebus
Eesti Vabariigi (Justiitsministeeriumi kaudu) määruskaebus

Asja läbivaatamine

Kirjalik menetlus

Asja läbivaatamise kuupäev

21. märts 2017

RESOLUTSIOON

1. Tunnistada tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 172 lg 8 kolmas lause põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks osas, milles see ei võimalda jätta kohtuväliseid kulusid riigi kanda, kui ärikeeldu ei kohaldata isikule, kellele ei ole antud menetlusabi.

2. Tühistada Tartu Ringkonnakohtu 28. juuni 2016. a määrus tsiviilasjas nr 2-14-16404 osas, millega ringkonnakohus jättis lahendamata Ain Tammvere taotluse mõista Eesti Vabariigilt Ain Tammvere kasuks välja 4080 euro (koos käibemaksuga) suuruse kohtukulu (asjatundja arvamuse kulu).

3. Saata asi tühistatud osas uueks läbivaatamiseks Tartu Ringkonnakohtule.

4. Jätta Tartu Ringkonnakohtu 28. juuni 2016. a määrus tsiviilasjas nr 2-14-16404 muutmata osas, millega ringkonnakohus jättis Ain Tammvere menetluskulud Eesti Vabariigi kanda, kuid muuta määruse õiguslikke põhjendusi. Samuti jätta Tartu Ringkonnakohtu 28. juuni 2016. a määrus tsiviilasjas nr 2-14-16404 muutmata osas, millega ringkonnakohus rahuldab Ain Tammvere avalduse menetluskulude rahaliseks kindlaksmääramiseks osaliselt ja määras Ain Tammvere kohtuväliste kulude (lepingulise esindaja kulude) suuruseks 1560 eurot (koos käibemaksuga) ning mõistis selle summa Eesti Vabariigilt Ain Tammvere kasuks välja. Tartu Ringkonnakohtu 28. juuni 2016. a määrus tsiviilasjas nr 2-14-16404 jätta muutmata ka osas, millega ringkonnakohus jättis Ain Tammvere avalduse menetluskulude kindlaksmääramiseks rahuldamata 2964 euro (koos käibemaksuga) suuruse kohtuvälise kulu (lepingulise esindaja kulu) väljamõistmise osas.

5. Ain Tammvere määruskaebus rahuldada osaliselt. Eesti Vabariigi määruskaebus jätta rahuldamata.

6. Tagastada Ain Tammvere määruskaebuselt tasutud kautsjon OÜ Advokaadibüroo Kasak & Missik kontole.

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

1. Interfurgo OÜ (pankrotis, võlgnik) pankrotihaldur Sirje Tael ja pankrotitoimkonna esimees Oliver Nääs esitasid 28. augustil 2015 Tartu Maakohtule ühise taotluse võlgniku juhatuse liikme Ain Tammvere (puudutatud isik) suhtes ärikeeldu kohaldamiseks.

2. Tartu Maakohus edastas 2. septembril 2015 taotluse puudutatud isikule ning andis talle tähtaja sellele vastamiseks.

3. Puudutatud isik leidis, et ärikeeldu kohaldamiseks puudub objektiivne vajadus ja avalik huvi. Menetluskulud palus puudutatud isik jätta pankrotihalduri ja pankrotitoimkonna esimehe või alternatiivselt Eesti Vabariigi kanda. A. Tammvere menetluskulude nimekirja kohaselt taotles ta lepingulise esindaja kulu 4524 eurot (sh käibemaks) ja asjatundja arvamuse kulu 4080 eurot (sh käibemaks) väljamõistmist.

4. Tartu Maakohus tegi 24. märtsil 2016 määruse, millega lõpetas ärikeeldu kohaldamise menetluse puudutatud isiku suhtes ärikeeldu kohaldamata. Menetluskulud jättis kohus puudutatud isiku kanda ja rahaliselt kindlaks määramata.

4.1. Maakohtu määruse põhjenduste kohaselt ei ole ärikeeldu kohaldamise eeldused täidetud. Kuriteokahtlus peab tuginema konkreetsetele andmetele ja kohus ei saa selle põhjendamisel piirduda üksnes üldsõnalise tõdemusega, et praegu esineb põhjendatud kuriteokahtlus. Ärikeeldu kohaldamiseks peab esinema ka tõsine oht, et ärikeeldu kohaldamata jätmisel võib isik toime panna uusi sarnaseid kuritegusid. Kohtu hinnangul ei ole puudutatud isiku ohtlikkus tõendatud.

4.2. Maakohtu hinnangul on lepingulise esindaja kulude riigi kanda jätmise tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 172 lg 8 kolmanda lause alusel välistatud. Pankrotimenetluse raames ärikeeldu kohaldamise otsustamise menetluses tuleb menetluskulude jaotuse ja rahalise suuruse kindlaksmääramisel arvestada pankrotimenetluse erisustega, sh pankrotimenetluse eesmärkide ja võlgniku juhatuse liikme rolliga menetluses. Pankrotimenetluse raames ärikeeldu kohaldamise otsustamise menetluses osaleb menetlusosalisena ainult isik, kelle suhtes kohus kaalub ärikeeldu kohaldamist. TsMS § 172 lg 2 alusel tuleb puudutatud isiku menetluskulud jätta tema enda kanda.

5. Puudutatud isik palus määruskaebuses tühistada maakohtu määruse menetluskulude jaotuse osas ja teha tühistatud osas uue määruse, millega jätta menetluskulud pankrotihalduri ja pankrotitoimkonna esimehe või alternatiivselt riigi kanda. Puudutatud isik palus menetluskulud rahaliselt kindlaks määrata ning mõista pankrotihaldurilt ja pankrotitoimkonna esimehelt või alternatiivselt riigilt välja menetluskulude katteks kokku 8604 eurot.

6. Pankrotihaldur ja pankrotitoimkonna esimees ning Eesti Vabariik (Justiitsministeeriumi kaudu) vaidlesid määruskaebusele vastu ja palusid jätta selle rahuldamata.

7. Tartu Maakohus määruskaebust ei rahuldanud ja saatis selle lahendamiseks Tartu Ringkonnakohtule.

8.Tartu Ringkonnakohtus tegi 28. juunil 2016 määruse, millega tühistas maakohtu määruse menetluskulude jaotuse osas ja tegi tühistatud osas uue määruse, millega jättis puudutatud isiku menetluskulud riigi kanda. Kohus rahuldab puudutatud isiku menetluskulude kindlaksmääramise avalduse osaliselt, määras puudutatud isiku lepingulise esindaja kulude suuruseks 1560 eurot ning mõistis selle riigilt välja.

8.1.Ringkonnakohtu määruse põhjenduste kohaselt peab kohus ärikeelu kohaldamise menetluses tegutsema viisil, mis ei põhjusta menetlusosalisele suuri menetluskulusid ja üldjuhul ei välju võlgniku teabe andmise kohustuse raamidest. Praegusel juhul on kohus kohustanud puudutatud isikut vastama halduri taotlusele ärikeelu kohaldamiseks oluliselt suuremas ulatuses, kui seda eeldab võlgnikule pandud teabe andmise kohustus pankrotiseaduse (PankrS) § 85 järgi. Seetõttu on puudutatud isikul õigus ärikeelu kohaldamata jätmise korral saada menetluskulude eest mõistlikku hüvitist.

8.2.Ärikeelu kohaldamise otsustamise menetluses ei ole pankrotihaldur ja pankrotitoimkonna esimees menetlusosalised, mistõttu ei kohaldu TsMS § 172 lg 1 teine lause. Samuti ei ole nimetatud isikutel menetluskulude väljamõistmise aluseks TsMS § 172 lg 7. Pankrotihaldur ja pankrotitoimkonna esimees ei olnud menetluse algatamisel raskelt hooletud ega alustanud tahtlikult põhjendamatu menetlust. Kuna pankrotihaldur ja pankrotitoimkonna esimees ei ole menetlusosalised, ei saa menetluskulusid hüvitada pankrotivara arvel.

8.3.Praegusel juhul ei kohaldu ka TsMS § 172 lg 2. Puudutatud isik ei ole avaldaja ning teisi menetlusosalisi ei ole.

Ärikeeldu kohaldatakse eelkõige avalikes huvides ning ka ärikeelu kohaldamise otsustamise menetlus toimub eelkõige avalikes huvides, mistõttu tuleb puudutatud isiku menetluskulud maakohtus jätta TsMS § 172 lg 1 esimese lause alusel riigi kanda.

Tsiviilasja keerukust ning mahtu arvestades luges kohus puudutatud isiku lepingulise esindaja põhjendatud kulukuks 1560 eurot.

9.Puudutatud isik palub määruskaebuses tühistada ringkonnakohtu määruse osas, milles ringkonnakohtus jättis puudutatud isiku määruskaebuse rahuldamata, ning teha tühistatud osas uue määruse, millega mõista puudutatud isiku menetluskulud 8604 eurot välja Interfurgo OÜ (pankrotis) pankrotihaldurilt ja pankrotitoimkonna esimehelt või alternatiivselt riigilt.

9.1.Määruskaebuse põhjenduste kohaselt on TsMS § 172 lg 7 kohaldamise tingimused täidetud. Kuigi PankrS § 91 lg 2 ja TsMS § 476 lg 1 kohaselt määrab ärikeelu kohus omal algatusel, alustati praegusel juhul menetlust pankrotihalduri ja pankrotitoimkonna esimehe taotluse alusel. Kuna puudutatud isiku suhtes ärikeeldu ei kohaldata ja kohus rikkumisi ei tuvastanud, oli tegemist põhjendamatu menetlusega. Taotlus on esitatud tahtlikult või vähemalt raskelt hooletult, sest ilmselgelt rohkem kui aasta pärast pankroti väljakuulutamist ei ole võimalik õiguslikult põhjendatult esitada üksnes hooletusest. Alternatiivselt tuleb menetluskulud TsMS § 172 lg 1 alusel jätta riigi kanda.

9.2.Lisaks leidis puudutatud isik, et menetluskulude kindlaksmääramisel on ringkonnakohtus rikkunud TsMS § 175 lg-t 1.

10.Eesti Vabariik (Justiitsministeeriumi kaudu) palub määruskaebuses tühistada ringkonnakohtu määruse osas, milles ringkonnakohtus tühistas maakohtu määruse, jättis puudutatud isiku menetluskulud ja määruskaebuse menetlemisega seotud menetluskulud riigi kanda, rahuldab puudutatud isiku menetluskulude kindlaksmääramise avalduse osaliselt, määras puudutatud isiku menetluskulude suuruseks 1560 eurot ning mõistis selle riigilt välja.

10.1.Määruskaebuse põhjenduste kohaselt välistab TsMS § 172 lg 8 kolmas lause puudutatud isiku kohtuvälise kulude riigi kanda jätmise. TsMS § 172 lg 8 teine ja kolmas lause on erinormiks TsMS § 172 lg 1 esimese lause suhtes. Puudutatud isiku kulud on tervikuna tarbetud ning põhjendamatud. Arvestades kohtu selgitamiskohustust ja uurimispõhimõtet, samuti asjaolu, et võlgniku juhatuse liikme seadusest tulenev kohustus on maksejõuetuse tekkimise asjaolude kindlakstegemisele igakülgseks kaasa aidata, ei saanud puudutatud isikul olla õigustatud ootust, et ärikeelu kohaldamise menetluse õigusabikulud mõnelt teiselt menetlusosaliselt või riigilt välja mõistetakse.

11.Puudutatud isik ja Eesti Vabariik (Justiitsministeeriumi kaudu) vaidlesid teineteise määruskaebusele vastu.

RIIGIKOHTU TSIVIILKOLLEEGIUMI MÄÄRUS

12.Riigikohtu tsiviilkolleegiumi hinnangul reguleerib menetluskulude jaotust hagita menetluses TsMS § 172. Viidatud säte sisaldab nii üld- kui ka eriregulatsioone. Samas ei sisalda TsMS § 172 eriregulatsiooni ärikeelu kohaldamise otsustamise menetlusega seotud menetluskulude kohta. Ka pankrotiseadus ei reguleeri menetluskulude kandmist ärikeelu kohaldamise menetluses.

13.Praegusel juhul ei pea kolleegium võimalikuks kohaldada TsMS § 172 lg 1 teist lauset, lg-t 2 ega lg-t 7. TsMS § 172 lg 1 teine lause reguleerib olukorda, kus menetluses osaleb mitu isikut, ja lg 2 võimaldab jätta

menetluskulud avaldaja kanda. Ärikeelu kohaldamise menetluses osaleb menetlusosalisena üksnes isik, kelle suhtes ärikeelu kohaldamist kaalutakse, ning selles menetluses puudub avaldaja.

14. Kuigi TsMS § 172 lg 7 võimaldab jätta menetluskulud menetlusvälise isiku (praegusel juhul nt pankrotihalduri ja pankrotitoimkonna esimehe) kanda, eeldaks see menetluse põhjendamatus ning menetlusvälise isiku tahtlust või rasket hooletust menetluse põhjustamisel. Asjas puuduvad asjaolud, mis viitaksid menetluse põhjendamatusle ja menetlusvälise isikute tahtlusele või raskele hooletusele menetluse põhjustamisel.

15. TsMS § 172 lg 1 esimene lause sätestab üldpõhimõtte, mille kohaselt jäetakse menetluskulud selle isiku kanda, kelle huvides lahend tehakse. Kolleegium nõustub ringkonnakohtuga, et ärikeelu kohaldamine ja seega ka ärikeelu kohaldamise otsustamise menetlus toimuvad avalikes huvides. Samas välistab praegusel juhul selle menetlusega seotud menetluskulude riigi kanda jätmise TsMS § 172 lg 8 kolmas lause, mis sätestab reegli, et kohtuvälised menetluskulud (esindaja kulud) võib riigi kanda jätta üksnes juhul, kui isikule on antud menetlusabi.

16. Riigikohtu varasemas praktikas on leitud, et menetluskulude kindlaksmääramise menetlus on analoogne kahju hüvitamise menetlusega, kuna menetluskulude kindlaksmääramise menetluses toimub sisuliselt kohtumenetlusega kaasnenud kahju (õigusabikulu) väljamõistmine tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud korras (vt nt Riigikohtu üldkogu 4. veebruari 2014. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-29-13, p 43.1; 26. juuni 2014. a määrus kohtuasjas nr 3-2-1-153-13, p 56).

17. Olukorras, kus isiku suhtes menetletakse ärikeelu kohaldamist ning isik kasutab õigusabi, tekivad tal õigusabikulud, mis on käsitatavad ärikeelu kohaldamise otsustamise menetlusega kaasneva kahjuna. Kui võrd ärikeelu kohaldamise otsustamise menetlusega seotud menetluskulude hüvitamise kohta puudub eriregulatsioon ning lisaks sellele välistab menetluskulude riigi kanda jätmise TsMS § 172 lg 8 kolmas lause, tekkis kolleegiumil kahtlus, et tegemist võib olla põhiseaduse (PS) §-s 25 sätestatud põhiõiguse (õigus õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamisele) rikkumisega.

18. Seetõttu leidis kolleegium, et asja lahendamine tuleb TsMS § 19 lg 4 p 3 ja § 690 lg 1 esimese lause ning põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 3 lg 3 teise lause alusel üle anda Riigikohtu üldkogule.

MENETLUSOSALISTE ARVAMUSED

19. Riigikogu põhiseaduskomisjon leidis, et PS §-s 25 sätestatud põhiõigus õigusvastaselt tekitatud moraalise ja materiaalse kahju hüvitamisele on lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigus, mida võib riivata igal põhiseadusega otseselt keelamata eesmärgil. Kohtuvälise kulude riigi kanda jätmise piirangu eesmärgiks võib pidada avaliku võimu kulutuste vähendamist ning seeläbi riigi rahaliste huvide kaitsmist. Riigikohus on leidnud, et riigi rahanduslike huvide kaitsmine on legitiimne eesmärk põhiõiguste piiramiseks.

20. Ärikeelu kohaldamist reguleerib pankrotiseaduse § 91. Selle lõike 2 kohaselt võib kohus juriidilisest isikust võlgniku pankroti korral määrata, et selle juhtorgani liige ei või pankrotimenetluse lõpuni olla ettevõtja, juriidilise isiku juhtorgani liige, juriidilise isiku likvideerija ega prokurist. Ärikeeldu menetleb kohus TsMS § 475 lg 1 p 12² kohaselt hagita menetluses. TsMS § 476 lg 1 kohaselt algatab hagita menetluse kohus omal algatusel või huvitatud isiku või asutuse avalduse alusel. TsMS § 477 lg 5 kohaselt ei ole kohus aga seotud menetlusosaliste esitatud taotluste ega asjaoludega ega nende hinnanguga asjaoludele, kui seadusest ei tulene teisiti. Seega rakendab kohus hagita asjas uurimispehmitet ning kogub ise aktiivselt tõendeid. See aga ei välista, et hagita menetluse puhul puuduks menetlusosalistel vajadus kasutada õigusabi. Ärikeeld seab ulatuslikke piiranguid füüsilise isiku majandus- ja kutsetegevusele, piirates isiku võimalusi tulu teenida ja oma vara suurendada. Professionaalse õigusabi kasutamine võib aidata kaasa sellele, et asi lahendatakse õigesti ja mõistliku aja jooksul.

21. Ärikeelu kohaldamise otsustamise menetlust ei toimu menetlusosalise algatusel ega huvides. Menetluses puudub ka teine pool ning avaldaja, kellelt oleks võimalik menetluskulud välja mõista TsMS § 172 lg 2 alusel. Ärikeelu kohaldamise menetluses osaleb menetlusosalisena üksnes isik, kelle suhtes ärikeelu kohaldamist kaalutakse. Ärikeelu põhiliseks eesmärgiks on olla preventiivne sunnivahend, mida kohaldatakse üksnes isiku suhtes, kes on pannud pankrotistunud juriidilist isikut juhtides suure tõenäosusega toime kuriteo, kuid keda ei ole selle eest veel süüdi tunnistanud (põhjendatud kuriteokahtlus) ning kelle puhul on tõsine oht, et ta võib ärikeelu kohaldamata jätmisel toime panna uusi sarnaseid kuritegusid. Seega kohaldatakse ärikeeldu avalikes huvides, mitte menetlusosalise huvides.

22. Menetlusosalisel puudub võimalus avalikes huvides toimuvat ärikeelu kohaldamise otsustamise menetlust vältida. Kui menetlusosaline on menetluses teinud põhjendatud kohtuväliseid kulutusi ja menetluse tulemusena tema suhtes ärikeeldu ei kohaldata, võib menetlusosalise põhjendatud huvi tema kantud materiaalse kahju (menetluskulude) hüvitamise vastu kaaluda üles riigi huvi neid kulutusi vältida. Põhiseaduskomisjon leidis, et TsMS § 172 lg 8 ei pruugi olla kooskõlas PS §-ga 25 osas, milles see ei võimalda kohtul ärikeelu kohaldamise otsustamise menetluses jätta kohtuväliseid kulusid riigi kanda.

23. Riigikogu õiguskomisjoni hinnangul tuleb TsMS § 172 lg 8 kohaselt kohtuvälised kulud üldjuhul kanda menetlusosalistel endil, nende kandmist ei saa nõuda riigilt. Vaid juhul, mil kohus jätab need mõne menetlusosalise kanda, saab nõuda nende hüvitamist. Õiguskomisjon oli seisukohal, et vaidlustatud TsMS § 172 lg 8 teine ja kolmas lause välistavad puudutatud isiku menetluskulude riigi kanda jätmise. TsMS § 172 lg 8 teine

ja kolmas lause on erinormiks TsMS § 172 lg 1 esimese lause suhtes, mis näeb ette, et hagita menetluses kannab menetluskulud isik, kelle huvides lahend tehakse. Arvestades kohtu selgitamiskohustust ja uurimispõhimõtet, samuti asjaolu, et võlgniku juhatuse liikme seadusest tulenev kohustus on maksejõuetuse tekkimise asjaolude kindlakstegemisele igakülgselt kaasa aidata, ei saanud puudutatud isikul olla õigustatud ootust, et tema menetluskulud ärikeelu kohaldamise taotluse esitajatel või riigilt välja mõistetakse. Seega peaks õiguskomisjoni hinnangul puudutatud isiku määruskaebuse menetlemisega seotud kulud jääma tema enda kanda.

24. Õiguskomisjoni arvates ei ole praegusel juhul tegemist PS §-s 25 sätestatud põhiõiguse (õigus õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamisele) rikkumisega. Asjaolu, et pankrotihaldur ja pankrotitoimkonna esimees esitasid kohtule ühise taotluse puudutatud isiku suhtes ärikeelu kohaldamiseks ei ole käsitatav õigusvastase tegevusena, mistõttu ei saa sellest ka õigusvastast kahju tekkida. Ärikeelu kohaldamise taotlus esitati puudutatud isiku (pankrotivõlgniku juhatuse liikme) varasema tegevuse hindamise tulemusena õigustatult, sest pankrotitoimkonnal tekkis menetluse käigus kahtlus, et ta on toime pannud kuriteo. Kuigi kohus jättis väidetava kuriteokahtlusega seotud asjaolusid arvestades ärikeelu kohaldamata ja lõpetas menetluse, ei järeldu sellest taotluse õigusvastasus. Eeltoodust tulenevalt oli õiguskomisjon seisukohal, et TsMS § 172 lg 8 on põhiseadusega kooskõlas.

25. A. Tammverehinnangul tuleneb PS §-st 25 igapäev õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. PS § 25 peamine eesmärk on rikutud õiguste taastamine, mistõttu tuleb hüvitisega luua isiku õigushüvedes võimalikult sarnane olukord sellisele olukorrale, mis esineks siis, kui õigusi ei oleks rikutud. Ühegi isikute grupi õigust kahju hüvitamisele ei saa PS § 9 lg 1 alusel täielikult välistada.

26. Põhiseaduse § 25 on lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigus, mida saab piirata üksnes seadusandja. Teisalt lasub seadusandjal kohustus sätestada tõhus menetlus põhiõiguste kasutamiseks ja kaitsmiseks. Õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamise aluseid ja korda reguleeriva seaduse kehtestamata jätmise või kahju hüvitamist välistav regulatsioon riivab PS §-s 25 sätestatud põhiõigust ning PS §-dest 14 ja 15 koostoimes tulenevat õigust tõhusale kohtumenetlusele.

27. Isikult, kellel ei ole õigust saada menetlusabi, on TsMS § 172 lg 8 kolmanda lause kohaldamisel võetud PS §-s 25 sätestatud põhiõiguse saada temale tekkinud kahju eest hüvitist. PS § 25 ei sea kahju hüvitamist sõltuvusse isiku majanduslikust seisust. Isiku varaline olukord ei tohi olla tema põhiõiguste intensiivsema riivamise aluseks. See, et isik suudab ise tasuda õigusabikuluseid, ei õigusta temale kahju tekitamist ja tema vara vähendamist. Kui isikule on kahju tekitatud, siis selle hüvitamine ei tohi sõltuda kahju kannatanu varanduslikust seisust. Teisisõnu ei saa asjaolu, et isik suudab tasuda lepingulise esindaja kulusid ja ei kvalifitseeru menetlusabi saama, õigustada isikule kahju tekitamist ega saa piirata riigi vastutust.

28. Justiitsminister leidis, et juhul, kui Riigikohus peaks tunnistama TsMS § 172 lg 8 kolmanda lause kehtetuks, ei oleks välistatud menetluskulude riigi kanda jätmise. Järelikult on kõnesolev säte asjassepuutuv. Justiitsminister rõhutas, et eelnõu ettevalmistajate eesmärgiks oli jätta hagita menetluse kohtuvälised kulud, kui kohus ei jäta menetluskulusid mõne teise menetlusosalise kanda, aga ka juhul, kui menetluses on vaid üks menetlusosaline, sh kui kohus algatab menetluse omal algatusel, menetlusosalise enda kanda. Ärikeelu kehtestamise menetluses peab kohus rakendama uurimisprintsipi, mistõttu on kohtul kõrgem selgitamiskohustus. Seega peaks olema õigusabi kasutamise vajadus sellises menetluses väiksem. Samas võib ärikeelu kohaldamise menetlus olla mahukas ja ka õiguslikult keeruline ning menetlusosalisele ei saa sellises menetluses õigusabi kasutamist ette heita.

29. Õiguskantsler jõudis seisukohale, et TsMS § 172 lg 8 kolmas lause on vastuolus põhiseadusega osas, milles see välistab võimaluse kaaluda ärikeelu seadmisega seotud kohtuväliste kulude riigi kanda jätmist juhul, kui isikule ei ole antud menetlusabi. Õiguskantsleri hinnangul riivab kohtumenetluse kulude puudutatud isiku kanda jätmise PS §-i 25, mille järgi on igapäev õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. Põhiseaduse § 25 mõttes on kahjuks ka isiku õiguste kaitseks vajalikud menetluskulud. Praegusel juhul seostub menetluskulude kandmine ka põhiseaduse §-st 31 tuleneva ettevõtlusvabaduse ning §-s 15 sätestatud tõhusa õiguskaitse tagamisega.

30. Selline piirang on ebaproportsionaalne, sest ei võimalda menetluskulude jaotuse otsustamisel hinnata kulude õiglast jaotust. Piirangu tulemusena võib riik kanda kohtuvälised kulud üksnes siis, kui isik ise ei ole neid suuteline kandma ning kohus on menetlusabi andes pidanud täiendava õigusabi andmist vajalikuks. Kulude õiglase jaotuse tagamiseks peab kohtul olema võimalik võtta arvesse ka muid asjaolusid. Proportsionaalse lahenduse tagaks see, kui kohus saaks otsustada, kas kohtuväliste menetluskulude riigi kanda jätmise on põhjendatud ka muudel juhtudel kui menetlusabi andmise korral.

VAIDLUSALUNE SÄTE

31. Tsviilikohtumenetluse seadustiku § 172 „Menetluskulud hagita menetluses“:

„(1) Hagita menetluses kannab menetluskulud isik, kelle huvides lahend tehakse. Kui hagita menetluses osaleb mitu isikut, võib kohus otsustada, et menetluskulud kannab täielikult või osaliselt mõni menetlusosaline, kui see

on asjaolusid arvestades õiglane, muu hulgas siis, kui see menetlusosaline esitas põhjendamatu taotluse, väite või tõendi.

(2) Kui menetluses osaleb üksnes avaldaja või kui kohus ei jäta menetluskulusid mõne teise menetlusosalise kanda, kannab avaldaja ise menetluskulud, muu hulgas oma kulud esindajale, ka juhul, kui tema avaldus rahuldatakse. Riigilõiv määruskaebuselt tagastatakse määruskaebuse rahuldamise korral vastavalt käesoleva seadustiku §-s 150 sätestatule.

(3) Isiku kinnisesse asutusse paigutamise ja sellega seotud menetluse kulud kannab riik, kui kohus ei jäta neid täielikult või osaliselt isiku enda või tema eestkostja kanda, kuna see on kohtu arvates õiglane ja isik suudab kulud eeldatavasti kanda. Isikule eestkostja määramise või selle tühistamise või eestkostega seotud abinõude rakendamise menetluse kulud, samuti hagita perekonnaasja ja lähenemiskeelu või muu sellesarnase isikuõiguste kaitseabinõu rakendamise menetluse kulud võib kohus jätta täielikult või osaliselt riigi kanda.

/- -/

(7) Kui kohus algatab hagita menetluse isiku tegevuse või avalduse tõttu, võib kohus jätta menetluskulud menetluse põhjustanud isiku kanda, kui menetlus on põhjendamatu ja põhjustati isiku poolt tahtlikult või raske hooletuse tõttu. Kui menetluse võib algatada üksnes avalduse alusel ja avaldus jääb rahuldamata, jätab kohus menetluskulud avaldaja kanda, kui seadusest ei tulene teisiti.

(8) Vajalikud kohtuvälised kulud hüvitatakse hagita menetluses menetlusosalistele samadel alustel tunnistajale makstava hüvitisega. Kohtuväliste kulutuste hüvitamist saab nõuda üksnes juhul, kui kohus jätab need mõne menetlusosalise kanda. Riigi kanda võib kohtuvälised kulud jätta üksnes juhul, kui kohtuväliste kulude kandmiseks anti isikule menetlusabi. See kehtib ka käesoleva paragrahvi lõikes 3 nimetatud juhul.”

ÜLDKOGU SEISUKOHT

32. Ärikeelu kohaldamise menetluses oli A. Tammvere kohtukuluks (TsMS § 143 p 2) dokumentaalse tõendi hankimise kulu 4524 eurot (sh käibemaks). Tõendiks oli asjatundja A. Juhkami arvamus maksejõuetuse aja ja äritegevuse jätkamise abinõude kohta. A. Tammvere kohtuväliseks kuluks (TsMS § 144 p 1) oli lepingulise esindaja kulu 4080 eurot (sh käibemaks) ning ta tasus määruskaebuselt ringkonnakohtusse riigilõivu 50 eurot.

Üldkogu leiab, et Eesti Vabariigil on kaebeõigus ringkonnakohtu määruse peale tulenevalt TsMS § 178 lg-st 2, mille kohaselt võib menetluskulude kindlaksmääramise kohta tehtud määruse peale edasi kaevata menetluskulude hüvitamiseks õigustatud või menetluskulusid kandma kohustatud isik, kui vaidlustatav menetluskulude summa ületab 200 eurot.

33. Üldkogu analüüsib esmalt ärikeelu kohaldamise menetluses tekkinud kohtukulude (dokumentaalse tõendi saamise kulu) hüvitamise regulatsiooni (I) ning seejärel kohtuväliste kulude (lepingulise esindaja kulud) jaotust reguleeriva TsMS § 172 lg 8 kolmanda lause põhiseaduspärasust (II). Üldkogu kontrollib, kas menetluskulude hüvitamise regulatsioon on õiguspärane sellise isiku puhul, kelle osas ärikeelu kohaldamise menetlus küll algatati, kuid kelle suhtes ärikeeldu ei kohaldata. Lõpuks lahendab üldkogu määruskaebuse (III).

I

34. Menetluskulude jaotust hagita menetluses reguleerib TsMS § 172, mille lg 1 järgi kannab hagita menetluses menetluskulud isik, kelle huvides lahend tehakse. Selle normi rakendamise eelduseks on, et menetluses on olemas isik, kelle huvides lahend tehakse. Tsiviilkolleegiumi praktika kohaselt on ärikeelu kohaldamise menetluses menetlusosaliseks vaid isik, kelle suhtes ärikeelu kohaldamist kaalutakse (vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22. veebruari 2010. a määrus asjas nr 3-2-1-124-09, p 28). Lisaks kohaldatakse Riigikohtu tsiviilkolleegiumi varasema praktika järgi PankrS § 91 lg-s 2 sätestatud ärikeeldu preventiivse sunnivahendina (samam, p 15). Preventiivse õiguskaitsevahendina võib ärikeeld seega sarnaselt kriminaalmenetluses rakendatavate tõkenditega (näiteks ametist kõrvaldamisega kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 141 alusel) tõkestada edasiste kuritegude toimepanemist (samam, p 16). Ärikeeldu kohaldatakse kohtu algatusel avalikes huvides ning menetlusosalisel puudub võimalus menetlusest hoiduda.

35. TsMS § 172 lg 1 teist lauset saab kohaldada, kui menetluses osaleb mitu isikut ning kohus jätab menetluskulud ühe isiku kanda, kui see on asjaolusid arvestades õiglane. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika järgi ei ole ärikeelu kohaldamise menetluses teisi menetlusosalisi, kelle kanda menetluskulud oleks võimalik jätta (vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22. veebruari 2010. a määrus asjas nr 3-2-1-124-09, p 28). TsMS § 172 lg 1 ei sätesta võimalust jätta menetluskulud ka riigi kanda. Üldkogu leiab, et TsMS § 172 lg 1 ei reguleeri menetluskulude jaotust ja kindlaksmääramist olukorras, kus ärikeeldu ei kohaldata.

36. Seadusandja on TsMS §-s 172 nimetanud muid menetlusi, kus menetluskulud võivad jääda riigi kanda. Seega ei ole seadusandja põhimõtteliselt välistanud kulude riigi kanda jätmist. Nii nimetab TsMS § 172 lg 3 mitmed muu hulgas ka avalikes huvides toimuvad hagita menetlused, kus kohus saab menetluskulud jätta osaliselt või täielikult riigi kanda. Sellisteks menetlusteks on isiku kinnisesse asutusse paigutamine ja isikule eestkostja määramisega seotud menetlused. Samuti võib kohus täielikult või osaliselt jätta riigi kanda hagita perekonnaasja ja lähenemiskeelu või muu sellesarnase isikuõiguste kaitseabinõu rakendamise menetluse kulud. Sealjuures on seadusandja jätnud kohtu otsustada, kas ja millises ulatuses menetluskulud riigi kanda jäetakse.

37. Üldkogu hinnangul on seadusandja tahteks olnud avalikes huvides toimuvates menetlustes anda kohtule võimalus jätta olenevalt asja sisust kohtukulud täielikult või osaliselt riigi kanda. Sellist järeldust toetavad 10. detsembril 2008. aastal TsMS § 172 muudatud sätetanud seaduse eelnõu seletuskiri (tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seadus 194 SE, Riigikogu 11. koosseis) ja stenogrammid.

38. Üldkogu on eespool leidnud, et ärikeelu kohaldamise menetlus toimub avalikes huvides. TsMS § 8 lg 2 lubab menetlussuhet reguleeriva seadusesätte puudumise korral kohaldada sätet, mis reguleerib vaieldavale suhtele lähedast suhet; lõike 3 kohaselt võib lähtuda seaduse üldisest mõttest (vt ka Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30. novembri 2016. aasta määrus asjas nr 3-2-1-67-16, p 19). Kuna praegusel juhul ei vasta õigussuhete reguleerimata jätmise üldkogu arvates seaduse mõttele ega eesmärgile, tuleb analoogia põhjal kohaldada sätet, mis reguleerib olukorda, kus hagita menetlus algatatakse muu hulgas kohtu initsiatiivil ja kus menetluse tulemusena võib esineda isiku põhiõiguste oluline riive.

39. Üldkogu hinnangul saab leida ärikeelu kohaldamise menetlusega kaasnevate kohtukulude jaotuseks põhiseaduspärase regulatsiooni ning kohaldada TsMS § 172 lg 3 teist lauset, mis sarnaselt praeguse asjaga rakendub avalikes huvides toimuvates hagita menetlustes. Selle sätte analoogia alusel rakendamine jätab kohtule vajaliku otsustusruumi, mis võimaldab konkreetse kohtuasja asjaoludest lähtuvalt otsustada, kas ja millises ulatuses jäävad ärikeelu kohaldamata jätmisel kohtukulud riigi kanda.

II

40. TsMS § 172 lg 8 sätestab erinormina kohtuväliste kulude jaotamise ja kindlaks määramise korra. Selle sätte kolmanda lause kohaselt võib kohtuvälised kulud jätta riigi kanda üksnes juhul, kui kohtuväliste kulude kandmiseks anti isikule menetlusabi. Praeguses asjas ei ole A. Tammvere menetlusabi saanud ning seega on tegemist normiga, mis välistab A. Tammvere kantud kohtuväliste kulude riigi kanda jätmise.

41. Selline kohtuväliste kulude hüvitamise keeld riivab üldkogu hinnangul mitmeid põhiõiguseid. Menetlusosalised on välja toonud, et selline keeld võib riivata PS §-s 32 sätestatud omandiõigust, PS §-dest 14 ja 15 tulenevat õigust töhusale ja õiglasele kohtumenetlusele, PS §-s 25 ette nähtud õigust kahju hüvitamisele ning kutse- ja ettevõtlusvabadust (PS § 31).

42. Üldkogu analüüsib esmalt selle piirangu kooskõla PS §-s 32 kaitstava omandipõhiõigusega, mis muude omandisuhete kõrval kaitseb ka isiku vara kui tervikut. Pole kahtlust, et kohtuväliste kulude kandmine vähendab isiku vara ning riivab tema omandipõhiõigust (vt ka Riigikohtu üldkogu 18. juuni 2013. a otsus asjas nr 3-2-1-169-12, p 45). Seega tuleb kaaluda, kas regulatsioon, mille kohaselt saab kohtuväliseid kulusid jätta riigi kanda vaid juhul, kui isikule on antud menetlusabi, on põhiseaduspärane.

43. Sarnaselt muude põhiõigustega tuleb ka omandipõhiõiguse piiramisel lähtuda PS §-st 11, mille kohaselt peab põhiõiguse piirang olema demokraatlikus ühiskonnas vajalik ega tohi moonutada piiratava õiguse olemust. Piirangu proportsionaalsus tähendab seda, et piirang peab olema eesmärgi saavutamiseks sobiv, vajalik ja mõõdukas (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 26. märtsi 2009. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-16-08, p 29).

44. TsMS § 172 lg 8 kolmanda lause eesmärk on piirata riigi hüvitatavaid kulusid, vähendada avaliku võimu kulutusi kohtupidamisele ja kaitsta riigi rahalisi huve. Riigikohus on leidnud, et selline normi eesmärk on legitiimne (vt nt Riigikohtu üldkogu 22. märtsi 2011. a otsus asjas nr 3-3-1-85-09, p 121).

45. PS § 11 mõttes on regulatsioon sobiv, kui see soodustab eesmärkide saavutamist. Vaieldamatult ebaproportsionaalne on sobivuse mõttes abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist. Sobivuse nõue kaitseb isikut avaliku võimu tarbetu sekkumise eest (vt nt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 6. märtsi 2002. a otsus asjas nr 3-4-1-1-02, p 15). Menetluskulude hüvitamise piiramine vähendab riigi kulutusi tsiviilkohtumenetlusele ning seega soodustab seatud eesmärgi saavutamist. Seega võib sellist regulatsiooni pidada sobivaks.

46. Abinõu on vajalik siis, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Arvestada tuleb ka seda, kui võrd koormavad erinevad abinõud kolmandaid isikuid, samuti erinevusi riigi kulutustes (vt nt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 6. märtsi 2002. a otsus asjas nr 3-4-1-1-02, p 15). Üldkogu hinnangul saab TsMS § 172 lg 8 kolmandas lauses sätestatud pidada ka vajalikuks.

47. Regulatsiooni mõõdukuse analüüsimisel tuleb ühelt poolt kaaluda põhiõigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt piirangu eesmärgi tähtsust. Selleks tuleb hinnata, kas isikul on ärikeelu kohaldamise menetluses vaja kasutada õigusabi.

48. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktikast tuleneb, et kuigi tavapäraselt hagita menetluses hüvitatakse menetlusosaliste õigusabikulud üldjuhul piiratult kui hagimenetluses (Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 31. mai 2011. a määrus asjas nr 3-2-1-18-11, p 19), tuleb menetluskulude vajalikkuse ja põhjendatuse hindamisel

arvestada hagita asjade menetluste erinevat iseloomu. Nii iseloomustab mõnda liiki hagita menetlust keerukus ja sisuline vaidlus (vt nt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 19. oktoobri 2016. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-86-16, p 12).

49. Üldkogu leiab, et ärikeelu määramise menetlus on üldjuhul keerukas, muu hulgas põhjusel, et PankrS § 91 lg 2 sätestab üksnes selle, et kohus võib määrata pankrotis äriühingu juhtorgani liikmele ärikeelu, kuid ei täpsusta, milliste kriteeriumide alusel kohus otsustab, kas ärikeeld määrata või mitte. Kuna ärikeelu määramine tähendab isiku jaoks põhiõiguste märkimisväärset riivet, kuid samas ei näe seadus ette kriteeriume, mille alusel kohus otsustab, kas ärikeeld tuleb määrata või mitte, siis tuleb pidada põhjendatuks, et isik, kelle suhtes ärikeelu määramist kaalutakse, kasutab enda kaitseks ja ärikeelu määramise vältimiseks lepingulise esindaja osutatavat õigusabi ning teeb tõendite hankimiseks kulutusi. Lisaks on Riigikohtu tsiviilkolleegium leidnud, et ärikeelu kohaldamise menetluses tuleb isik kindlasti ära kuulata (vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22. veebruari 2010. a määrus asjas nr 3-2-1-124-09, p 29). Ärikeelu kohaldamine piirab lisaks omandiõigusele ka teisi põhiõiguseid, sealhulgas näiteks tegutsemis- ja ettevõtlusvabadust, mistõttu võib isiku õigust kasutada lepingulise esindaja osutatavat õigusabi pidada menetluse iseloomu arvestades vajalikuks. Seega on üldkogu hinnangul tegemist menetlusega, kus õigusabi või lepingulise esindaja kasutamine võib olla isiku põhiõiguste kaitseks vajalik ja õigustatud. Ka Riigikohtu kriminaalkolleegium on menetluskulude riigi kanda jätmise kaalumisel pidanud muu hulgas oluliseks seda, kas isikul on võimalik menetlust vältida ning kui intensiivselt võib kohaldatav meede riivata menetlusosalise põhiõiguseid (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 2. veebruari 2016. a otsus asjas nr 3-1-1-1-16, p-d 9.2 ja 9.3).

50. Riigikohtu tsiviilkolleegium on viidanud sellele, et ärikeelu kohaldamine on olemuslikult sarnane karistuseadustiku §-des 49 ja 49¹ sisalduvate sanktsioonidega (vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22. veebruari 2010. a määrus asjas nr 3-2-1-124-09, p 16). Kokkuvõtvalt võib ärikeelu kohaldamise menetlus nõuda isikul sisulist ja põhjalikku kohtuga suhtlemist ning tegemist on menetlusega, mis kohaldatava õigusjärelmi poolest sarnaneb kriminaalmenetlusega. Kriminaalmenetluses kannab õigeks mõistva otsuse korral menetluskulud riik (KrMS § 181). Sellise regulatsiooniga välditakse omandipõhiõiguse ülemäärast piiramist olukorras, kus riik algatas menetluse, mida isikul ei olnud võimalik vältida, ning kus isik õigeks mõisteti. Sama põhimõtet tuleb rakendada ka kriminaalmenetlusega olemuslikult sarnases ärikeelu kohaldamise menetluses.

51. Üldkogu leiab, et TsMS § 172 lg 8 kolmandas lauses sisalduv piirang, mille kohaselt võib ärikeelu kohaldamata jätmisel kohtuväliseid kulusid riigi kanda jätta vaid juhul, kui isik on saanud menetlusabi, ei ole mõeldukas. Riigi rahanduslike huvide kaitsmise vajadus ei saa kaaluda üles ärikeelu kohaldamise menetlusega seotud intensiivset omandiõiguse piirangut. Silmas tuleb pidada, et ärikeelu kohaldamise menetluse algatajaks on kohtu vahendusel riik ning sellele allutatud isikul ei ole võimalik menetlust vältida. Kuigi ärikeelu kohaldamise vajalikkus konkreetse isiku suhtes saabki selguda alles kohtumenetluse tulemina, mis ei saa olla ette ära otsustatud, tähendab ärikeelu kohaldamata jätmise sisuliselt seda, et ärikeelu kohaldamise menetlus on algatatud isiku vastu põhjendamatult. Samas tähendab eelöeldu ka seda, et kui menetlusosaline on ärikeelu kohaldamise kohtumenetluses osalemise tõttu teinud märkimisväärseid kulutusi, siis on ta pidanud katma oma vara arvel talle ebavajalikke kohtuväliseid kulusid. Üldkogu hinnangul ei saa lugeda põhiseaduslikus mõttes mõeldukaks menetlusosalisele pandud kohustust kanda kohtukulud, mis on seotud avalikes huvides toimuva menetlusega, mille tulemusena selgub, et sunnivahendi kohaldamiseks puudub alus. Kui vastupidisel juhul ehk ärikeelu kohaldamise korral võib väita, et menetlusosaline on oma varasema taunitava käitumisega ise põhjastanud tema suhtes sunnivahendi rakendamisenetluse läbiviimise, siis olukorras, kus kohus ärikeeldu ei kohalda, puudub avalikes huvides toimetatava menetluse kulude menetlusosalise kanda jätmiseks vajalik legitimatsioon. Olles algatanud ärikeelu kohaldamise menetluse, peab riik arvestama, et kohtumenetlusega võivad kaasneda kulutused ka menetlusosalise jaoks. Analoogiliselt eelviidatud kriminaalmenetlusõigusliku menetluskulude hüvitamise regulatsiooniga õigeksmõistva kohtuotsuse tegemise korral tuleb ka ärikeelu kohaldamata jätmise korral tsiviilkohtumenetluses silmas pidada, et sel juhul pole kohtuvälise kulude menetlusosalise kanda jätmiseks alust. Seetõttu tunnistab üldkogu TsMS § 172 lg 8 kolmanda lause põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks osas, milles see ei võimalda ärikeelu kohaldamise hagita menetluses jätta kohtuväliseid kulusid riigi kanda, kui isikule ei ole antud menetlusabi. Seega saab kohtuväliseid kulusid jätta selle sätte alusel riigi kanda ka juhtudel, kus isikule ei ole antud menetlusabi. Kuna üldkogu tuvastas TsMS § 172 lg 8 kolmanda lause vastuolu omandipõhiõigusega, pole vaja analüüsida selle sätte kooskõla teiste põhiõigustega.

III

52. Eeltoodust tulenevalt tuleb ringkonnakohtu määrus tühistada osas, millega ringkonnakohus jättis lahendamata A. Tammvere taotluse mõista Eesti Vabariigilt tema kasuks välja 4080 euro (koos käibemaksuga) suuruse asjatundja arvamus kulu kui kohtukulu. Tühistatud osas tuleb asi saata TsMS § 701 lg 3 teise lause alusel uueks läbivaatamiseks samale ringkonnakohtule. Ringkonnakohtu määrus tuleb jätta muutmata osas, millega ringkonnakohus jättis kõik A. Tammvere menetluskulud Eesti Vabariigi kanda, kuid muuta tuleb määruse õiguslikke põhjendusi. Samuti tuleb ringkonnakohtu määrus jätta muutmata osas, millega ringkonnakohus rahaldas A. Tammvere menetluskulude rahalise kindlaksmääramise taotluse osaliselt ja määras A. Tammvere kohtuvälise kulude (lepingulise esindaja kulude) suuruseks 1560 eurot (koos käibemaksuga) ning mõistis selle summa Eesti Vabariigilt A. Tammvere kasuks välja. Ringkonnakohtu määrus tuleb jätta muutmata ka osas, millega ringkonnakohus jättis A. Tammvere avalduse 2964 euro (koos käibemaksuga) suuruse kohtuvälise kulu (lepingulise esindaja kulu) väljamõistmise osas rahuldamata. A. Tammvere määruskaebus rahuldatakse osaliselt, Eesti Vabariigi määruskaebus jääb rahuldamata.

53. Üldkogu on seisukohal, et olukorras, kus kohus kaalub ärikeelu kohaldamist pankrotis äriühingu juhtorgani liikme suhtes ja ärikeeld jääb määramata, on alus jätta menetluskulud (nii kohtukulud kui ka kohtuvälised kulud)

Eesti Vabariigi kanda. Kohtud jätsid ärikeelu määramata ja ringkonnakohus jättis A. Tammvere menetluskulud õigesti Eesti Vabariigi kanda, kuid põhjendas seda ekslikult sellega, et riik on TsMS § 172 lg 1 esimese lause järgi isik, kelle huvides menetlus toimub. Üldkogu leidis eespool, et ringkonnakohtu kohaldatud õigusnorm ehk TsMS § 172 lg 1 esimene lause ei ole asjas kohaldatav (vt otsuse p-d 34 ja 35) ja et kohtuväliste kulude riigi kanda jätmist piirav TsMS § 172 lg 8 kolmas lause on põhiseadusega vastuolus osas, milles see ei võimalda jätta kohtuväliseid kulusid riigi kanda (vt otsuse p 51). Rakendades TsMS § 172 lg 3 teist lauset analoogia korras, tuleb ringkonnakohtu määrus jätta menetluskulude riigi kanda jätmise osas küll muutmata, kuid muuta tuleb ringkonnakohtu määrust õiguslikke põhjendusi.

54. Ringkonnakohtu määrus tuleb tühistada osas, millega ringkonnakohus jättis lahendamata A. Tammvere taotluse mõista Eesti Vabariigilt tema kasuks välja asjatundja arvamuse kui dokumentaalse tõendi saamise kulu. Selles osas saadab üldkogu asja uueks läbivaatamiseks ringkonnakohtule. Asja uuel läbivaatamisel tuleb A. Tammvere esinimetatud taotlus lahendada. Dokumentaalse tõendi saamise kulu puhul tuleb hinnata selle vajalikkust ja põhjendatust sarnaselt lepingulise esindaja kuludega TsMS § 175 lg 1 järgi (vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11. veebruari 2015. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-115-14, p 13; 3. novembri 2014. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-93-14, p 22). Kohaldatavad on kahju hüvitamise üldreeglid, sh võlaõigusseaduse § 128 lg 3, mille järgi loetakse otseseks varaliseks kahjuks mh kahju tekitamise tõttu kantud mõistlikud kulud. Dokumentaalse tõendi saamise kulude puhul on nende mõistlikkus ehk vajalikkus ja põhjendus seega kohtus kontrollitav. Muu hulgas saab hinnata tehtud töö vajalikkust, st seda, kas tõendi hankimine oli poole seisukohtade kinnitamiseks vajalik. Samuti tuleb hinnata, kas arvamuse andmiseks tehtud ajalist ja rahalist kulu võib ka suurusjärguna pidada mõistlikuks, hinnates muuhulgas võimalikke alternatiive kulu kandmiseks.

55. Ringkonnakohtu määrus tuleb jätta muutmata osas, millega ringkonnakohus lahendas A. Tammvere taotluse mõista Eesti Vabariigilt tema kasuks välja kohtuvälise kuluna lepingulise esindaja kulu ning mõistis Eesti Vabariigilt A. Tammvere kasuks välja 1560 eurot (koos käibemaksuga) ja jättis 2964 euro (koos käibemaksuga) suuruse lepingulise esindaja kulu välja mõistmata.

56. TsMS § 175 lg 1 esimese lause kohaselt on menetlusosalist esindanud lepingulise esindaja kulude põhjendatuse ja vajalikkuse hindamine kohtu kaalutusotsus, mille kohus teeb eelkõige õigusabile kulunud aega ja keerukust hinnates ja millesse kõrgema astme kohus sekkub üksnes juhul, kui kohus on ületanud diskretsioonipiire (vt nt Riigikohtu 9. märtsi 2016. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-182-16, p 14; 11. veebruari 2015. a kohtumäärus tsiviilasjas nr 3-2-1-115-14, p 11; Riigikohtu 18. mai 2010. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-43-10, p 19). Üldkogu leiab, et ringkonnakohus on A. Tammvere taotletavate lepingulise esindaja kulude põhjendatust ja vajalikkust kontrollinud ega ole diskretsioonipiire ületanud ega menetlusõiguse norme rikkunud.

57. A. Tammvere on muude menetluskulude hulgas palunud jätta riigi kanda ja mõista riigilt tema kasuks välja ka riigilõivu. Ringkonnakohus märkis oma määrustes, et A. Tammvere on riigilõivu tasunud seaduses ettenähtud määras (50 eurot) ja see tuleb menetlusosalisele hüvitada. Üldkogu märgib, et TsMS § 150 lg 1 p 5 kohaselt tagastatakse riigilõiv määruskaebuse esitajale kaebuse rahuldamise korral, kui menetluses ei osale teisi menetlusosalisi või kui kohus ei jäta riigilõivu mõne teise menetlusosalise kanda. Sama paragrahvi lg 4 kohaselt tagastab riigilõivu kohus, kelle menetluses asi viimati oli, selle menetlusosalise avalduse alusel, kes riigilõivu tasus või kelle eest riigilõiv tasuti.

58. Kuna A. Tammvere määruskaebus rahuldatakse osaliselt, tuleb TsMS § 149 lg 4 esimese lause järgi määruskaebuselt tasutud kautsjon tagastada.

Priit Pikamäe, Peeter Jerofejev, Henn Jöks, Eerik Kergandberg, Hannes Kiris, Lea Kivi, Indrek Koolmeister, Ants Kull, Villu Kõve, Saale Laos, Viive Ligi, Jaak Luik, Jüri Põld, Peeter Roosma, Malle Seppik, Tambet Tampuu

[Riigikohtunike Peeter Jerofejevi ja Villu Kõve eriarvamus asjas nr 3-2-1-134-16, mille p-dega 1-4 ja 6-9 on ühinenud ka riigikohtunik Tambet Tampuu](#)